

УДК 141.5(477)«18/19»

О. Ю. Поцюрко
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та політології
Львівського державного університету внутрішніх справ

ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ У ПОГЛЯДАХ В. ВИННИЧЕНКА

XXI століття породжує нові запити та проблеми, пов'язані з вибором вектора розвитку як окремої людини, так і нації, суспільства загалом. Зважаючи на полікультурність сучасного світу, наростає відчуття значущості збереження власних національних особливостей та ролі кожної особистості для розвитку громадянського суспільства. Домінуючою стає потреба пошуку схем та можливостей взаємоіснування різних націй у межах однієї держави. Ця проблема також має місце і в Україні. Оскільки навіть сьогодні відбувається боротьба за збереження української державності.

Якщо здійснювати історичну ретроспективу, то можна з'ясувати, що чимало суспільно-політичних проблем, які ми намагаємося сьогодні розв'язати, мали місце навіть 100 років назад. Зокрема, коли звернемося до постаті такого українського мислителя, як Володимир Винниченко, а саме до його праці «Відродження нації», то виявимо, що спроби вирішити усі питання стосовно української державності в часи Винниченка здійснювала Центральна Рада.

Предметом нашого дослідження є аналіз ідей В. Винниченка, які торкаються питань державотворення та національного самоусвідомлення українців.

Об'єктом нашого дослідження є фундаментальна історико-аналітична спадщина В. Винниченка та сучасні концептуальні підходи до проблеми державотворення та автономії України в аспекті націогенезу.

Вивчаючи творчу спадщину мислителя, окрім його оригінальних творів, ми також використовували праці таких дослідників, як П.Г. Бежнар [1], О.І. Салтовський [7], П. Шляхтун [8], які приділили чималу увагу окремим аспектам дослідження питання формування нації та української державності у творчості В. Винниченка.

Володимир Винниченко є однією з найбільш значних, популярних і водночас трагічних постатей в історії вітчизняної філософської культури та українського національно-державного відродження. «Діапазон творчості українського митця вражає – письменник-романіст, автор новел та драматичних творів, поет, філософ, публіцист, маляр. Винниченко – один із найвідоміших і найвидатніших громадсько-політичних діячів, який не лише мистецьки зобразив свою добу, а й був активним її творцем» [1].

Трагічність позиції В. Винниченка відбита в одному із записів його «Щоденника»: «Виходу не бачу, бо є тільки два виходи: або відмовитись бути українцем і тоді бути революціонером; або вийти зовсім з революції й тоді можна бути українцем. Ні того, ні другого я не можу зробити, і те й друге боляче мені смертельно. А з'єднати те й друге не можна, історія не дозволяє. Коли б не було в мене ще й літератури, мистецтва, я серйозно почав би думати ще про один вихід: смерть» [6, с. 445].

Описуючи історію Української революції в праці «Відродження нації», В. Винниченко виокремлював її політичний розвиток та сформував свою думку щодо союзу України з Росією. Він ретельно відстежував особливості боротьби українського народу за свою незалежність від Росії, намагався знайти пояснення не лише причин поразки, але й визначальних мотивів поведінки лідерів тогочасної української соціал-демократії. погоджуємося з поглядом дослідника О. Салтовського, який наполягає, що «подібно до М. Грушевського він намагався виправдати їх певні незалежницькі кроки, що почали проявлятися із початком Світової війни» [7]. Зазначивши, що довгі століття існування України в складі російської держави мали своїм наслідком практично повне придушення всіх зовнішніх виявів національного життя, він підкреслює,

що саме бажання одночасно звільнитися від соціального та національного гніту, зберегти націю породжувало в українському середовищі сепаратистські настрої. «Тут є корінь сепаратизму. Ми всі хотіли сепаратизуватись від насильства, від самодержавної руки, від ганебної смерти в петлі всеросійської шибениці. Нам закидали брак патріотизму. В ім'я ж чого ми мали бити в бубни та літаври, гасати в дикому танкові й горлати славу? В ім'я того, що сотні тисяч наших мирних працівників, творців і виробників здорових, простих, життєвих цінностей трошилися гарматами й трупом устиляли шлях якимсь там крамарям і торгашам до великої всевітньої поживи? Чи в ім'я того, що на випадок перемоги Росії, торжествуюча переможна реакція ще цупкіше взяла б у лабети невибиті на фронті мільйони працівників і ще нахабніше, ще одвертіше затвердила своє право визиску й насильства? Чи в ім'я того, щоб нас уже остаточно, доценту було задушено тоді, нас, українство, того недодушеного Авеля, кров якого 250 літ вопіяла до неба й до совісти всякого порядного, не задурманеного цею кров'ю чоловіка?» [2, с. 37–38].

Напередодні революції, на думку В. Винниченка, в українському русі існувало три основних «орієнтації»: «на руську ласку», «на німецький штик» та «на свої сили». До першої орієнтації належали ті, хто «...по якимось там своїм законам думання вірили, що перемога Росії на фронті дасть волю й життя її народам всередині. Це були прихильники «російської орієнтації». Вони орієнтувались на добре, широке серце руської демократії, на грім перемоги, який зм'ягчить круте серце царизму аж до стерені народоправства, до парламентаризму й до волі націй, що благоденствено мовчали тоді по всіх її неосяжних просторах. Але таких було дуже небагато. Це були переважно ті з українців, які корінням свого особистого життя занадто зрослися з життям руських» [2, с. 39].

Ключовим моментом другої орієнтації «на німецький штик» було переконання В. Винниченка в тому, що у Світовій війні перемога німців та поєднаної з нею окупацією України є неминуючою. Така ситуація розглядалася як позитивна тому, що німці сприймалися як «культурні експлуататори», які не лише будуть витискати з народу всі соки, як це робила царська влада, але й турбуватимуться про те, щоб народ був ситим і одягненим для того, щоб міг краще і продуктивніше працювати.

«Була й третя орієнтація – не російська й не німецька, а українська. Це була орієнтація на свої сили, на рятують своїми власними усиллями, усиллями своїх працюючих мас. Ні який чужий пан не може бути добродійником того, над ким він панує й кого може визискувати. До цієї течії належали переважно соціалістичні течії. Вони не ждали визволення ні від зм'ягченого російсько-самодержавного чи конституційного кулака, ні від закутого в залізо мілітаристичного німецького» [2, с. 41].

Лютнева революція в Росії породила в українському русі великі надії на швидке порозуміння та досягнення свободи. «Ні про який сепаратизм, самостійність навіть мови не могло бути, а коли чулися рідесенькі голоси, то це були голоси або схоластиків, чистих теоретиків, запеклих «самостійників» або людей, занадто вже хворобливо проїнятих національним чуттям. На конференції української соціал-демократичної робочої партії у квітні питання про самостійність зустріло майже однодушне негативне ставлення. За самостійність висловилось з усієї конференції тільки два-три голоси» [2, с. 43].

Противагою самостійності українські соціалісти бачили автономію в складі Російської республіки. В. Винниченко

вважає, що «самодіяльність нашого народу краще всього вкласти в форму автономії України. Формальність, урочистість, проголошення уложення в “законність” її ми хочемо віддавали на Всеросійській установчій зборі. Там же мала бути поставлена й оголошена федерація всіх народів Росії, яким також без усякого сумніву буде дано автономію» [2, с. 52–53].

Однак російська демократія, як наголошує дослідник О. Салтовський, «не бажала йти навіть на такі досить обмежені поступки» [7]. В. Винниченко вважає причиною цього багатолітню традицію російського суспільства ототожнювати українців і росіян. Не переконували і багатотисячні українські демонстрації в столицях імперії, тому що визнання національної окремішності українців сприймалося як автоматичне ослаблення величчя російського народу. Саме тому російські демократи, погоджуючись «у принципі» з вимогами українських сил, насправді намагалися всіляко відтягувати вирішення українського питання.

Щоб виправдати свої дії, вони апелювали до необхідності збереження єдності всіх революційно-демократичних сил Росії. «Вибух національних течій може ослабити революцію, розбити єдиний фронт, спричинитись до реакції. Розмежування по національностях може зламати військовий фронт, який вважалося тоді за честь революції тримати міцно. Український “шовінізм” міг внести небажану боротьбу. Крім того, стотисячні маніфестації все ж таки не зовсім переконували. Хто його зна, а може, це так собі, а в дійсності українство то є собі купка інтелігентів, яка гвалтує, робить шум і лякає спокійну совість чесного руського демократа. Бо де ж би взяли ті сили в українства, коли його так ретельно нищено й душено?» [2, с. 67].

Відповіддю на позицію російських демократів стало реальне об'єднання українських сил у представницькому органі – Центральній Раді, яка стала виразником інтересів і бажань практично всієї нації. «В першій стадії свого існування Центральна Рада свідомо й розраховано брала на себе вираз тільки національного обличчя українського народу» [2, с. 80]. Цю позицію, як підкреслює В. Винниченко, підтримували послідовно українські соціал-демократи, що не піддалися на провокації своїх російських товаришів із метою організувати боротьбу в середині самої Центральної Ради.

Можливі невдачі у формуванні української державності, на думку В. Винниченка, пов'язані з неготовністю нації до вирішення завдання такої велетенської ваги. Адже як соціаліст він наполягав саме на «творенні з нічого», а не на «відродженні» чи «реформуванні» державності українського народу. Старі форми були неприйнятними для наповнення їх новим, соціалістичним змістом: «...всі органи державного управління й господарства мають бути насамперед утворені на Україні, там, де їх зовсім не було до сього часу. Це не переформування старих, організованих, пристосованих до життя віками апаратів, не заміщення одних людей другими. Ні, творити все з самого початку, з самих дрібничок, творити в місяць-два те, що в других землях утворювалось десятками років. Творити ці органи, не маючи ніякої мілітарної сили й маючи в той же час проти себе й мілітарну, й поліційну, адміністративну силу старої держави, маючи проти себе ворожість усієї неукраїнської людности» [25, с. 255].

Для української влади, як висловлюється В. Винниченко, «національне питання стоїть поза сферою соціального життя». І в цьому її найголовніша помилка, оскільки для працюючих класів побудова української державності сприймалася не як засіб збереження національної ідентичності та соціального визволення, а як проста заміна національної форми – синьо-біло-чорного прапору імперії на жовто-блакитний. Українська влада, декларуючи безбуржуазність української нації фактично будувала українську буржуазну державу.

Ця суперечність між словом і ділом, на думку В. Винниченка, стала головною причиною швидкої втрати авторитету Центральної Ради серед широких мас населення, а особливо у війську. Селяни, одягнуті у військову форму, краще сприймали більшовицькі лозунги про негайну «експропріацію експропріаторів», ніж спроби української влади вирішити

аграрне питання цивілізованим, законним шляхом. Більшовики ж, вирішуючи соціальні питання «революційним шляхом», врешті-решт, визнали необхідність існування незалежної української держави у формі радянської республіки. «...рік тяжкого досвіду не пройшов марно й тепер є певність, що пережитки старого будуть переборені, неясности зникнуть і позиція викристалізується в нормальному, природному напрямі – повної відмови від будь-якого “командування” на Україні, цілковитого признання національної й державної незалежності Української Радянської Республіки й братської, активної, свідомої допомоги українським робітникам і селянам в цьому напрямі» [3, с. 496].

Головна проблема у створенні цієї нової української державності, як вважає В. Винниченко, – «наша бідність на інтелігентські сили». Нестача підготовлених, професійних і глибоко патріотичних державних керманців несе в собі загрозу не лише для українського руху, конкретних його лідерів, а й для самої ідеї: «Ми розуміли всю небезпеку, на яку наражали саму ідею української на випадок неухвалення, на випадок виявлення нашого безсилля, неуміння, до того ж прийняття цієї ідеї всіма українськими революційними силами повинно стати головною передумовою захисту національних інтересів українського народу: «Коли де які українці бояться великоруського націоналізму, то на це можна сказати, що українцям треба бути якомога послідовнішими, вірнішими комуністами, щоб стояти на сторожі повної послідовності комун, дії, бо іменно комунізм не допускає панування нації над нацією. І що більшими, послідовнішими комуністами будуть руські, великоруські комуністи, то швидше вони у такий спосіб мусять привести самі себе до знищення свого національного панування над українцями» [5, с. 5].

Така позиція В. Винниченка дає підстави вважати його одним із засновників українського націонал-комунізму, який сформував концепцію незалежної української радянської соціалістичної держави, що перебуває в союзницьких відносинах з іншими державами, які організовані на подібних ідеологічних, політичних та соціально-економічних засадах.

Ключовою тезою «Заповіту борцям за визволення» В. Винниченка є відповідь на питання про те, що потреба української нації є «та сама, що у всякої індивідуальної істоти на землі: зберегти своє життя, забезпечити його розвиток, передати спадщину в наступні покоління. Які є найкращі засоби для цього? Поки що людство розбите на окремі національні колективи, які переважно зуться державами, то очевидно, що найкращим засобом збереження його життя і розвитку кожної нації є державність, себто комплекс тих інститутів економіки, політики, культури, які діють на території, населеній національним колективом, які зв'язують його у компактну цілість, які забезпечують його розвиток у сучасному і майбутньому. Нація без державності є покалічений людський колективний організм. Через те так жагуче всі, так звані «недержавні нації», прагнуть своєї держави, через те так самовіддано окремі члени її віддають усі сили свої на здобуття її й тому з такою ненавистю ставляться до тих, які стоять на заваді цьому, себто які тримають їх колектив у покаліченому стані» [4, с. 8].

О. Салтовський наголошує, визначивши державність як пріоритетне стратегічне завдання, що стоїть перед українською нацією, В. Винниченко говорить про необхідність знайти відповідь на питання про тактику дій українських сил. Чи це має бути боротьба за «створення» української держави, чи за її «визволення» [7].

Висновок письменника і одного з чільних діячів УНР є цілком однозначним. Це боротьба за «визволення», оскільки українська держава існує. «Українська держава, українська державність на Україні є. Її створив народ, вся українська нація в процесі великого перевороту життя в “тюрмі народів” – Росії» [4, с. 10].

В українському русі, відзначає В. Винниченко, тривалий час існують дві основні орієнтації – на зовнішню допомогу та на внутрішні сили. Перша орієнтація представлена, на його думку, переважно діячами націоналістичного руху, пред-

ставниками заможніших шарів українського суспільства та їх політичними агентами. Друга, до якої письменник відносить і себе, – українськими послідовними прихильниками соціалістичної ідеї, захисниками інтересів трудового народу як в самій Україні, так і на еміграції.

Саме вони разом із народом створили Українську Державу. «Не емігрантські “вожді” та “міністри”, а Грушешські, Скрипники, Сфремови, Хвильові, навіть Любченки і всі свідомі підсоветські українці тисячами віддавали свою свободу, здоров'я і життя за неї, тисячами віддають і тепер, як у рядах партійних робітників, так і в рядах найактивнішої частини українського населення, яка зветься Української Повстанською Армією» [4, с. 12].

Зовнішні сили, вважає В. Винниченко, обов'язково будуть задіяні у справі українського національного визволення, хоча і як допоміжний фактор. Неминучість їх участі зумовлена тим, що вихід України з радянської імперії можливий, на думку письменника, як результат нової світової війни, війни цивілізованого світу проти СРСР. Але результатом цієї війни повинна стати не лише ліквідація Радянського союзу, а й утворення світової федерації народів на принципах гуманізму, свободи, соціальної справедливості.

П. Шляхтун наголошує: «В. Винниченко високо оцінював сам факт існування української державності у вигляді Української Радянської Соціалістичної Республіки. У праці “Заповіт борцям за визволення” (1949) він писав, що вже не стоїть питання про створення української держави, а йдеться лише про її визволення. Існування УРСР породжує в українців звичку до власної державності, чого вони не мали декілька століть, а тому в боротьбі за національне визволення потрібно орієнтуватися на власні внутрішні сили, а не на зовнішні, на які сподівалася українська еміграція» [8].

Батьки-засновники Української Народної Республіки поклали в її фундамент свої мрії та уявлення про потреби української нації та можливості їх задоволення. Успадкувавши від свої попередників ліберально-народницького напрямку української політичної думки переконаність у безелітності української нації, у необхідності ставити на перший план задоволення соціально-економічних та національно-культурних інтересів, а питання державності вважати другорядними і М. Грушевський, і В. Винниченко сформулювали автономістську концепцію української демократичної соціалістичної державності у складі демократичної Російської республіки.

Ця концепція, очевидно, була найбільш оптимальною для дореволюційного періоду, коли боротьба за права українського народу мусила поєднуватися із тяжкою працею із відродження національної свідомості широких мас населення. Однак лідери українського соціалістичного руху не зуміли повною мірою адаптувати свої ідеї до бурхливих подій революції, де кілька днів могли замінити собою десятиріччя кропіткої роботи.

Підсумовуючи, можна ствердити про те, що В. Винниченко своєю суспільно-політичною діяльністю здійснив значний внесок у розвиток української державності, зокрема, він зумів виокремити ті ознаки, які вирізняють українську націю від російської, а отже, утвердити її право на власну державність.

Література

1. Бежнар П.Г. Художньо-філософська спадщина В.К. Винниченка: стан і перспективи досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.filosof.com.ua/Jornel/M_39/Begnar_2.htm.
2. Винниченко В. Відродження нації : в 3 т. / В. Винниченко – К. : Видавництво політичної літератури України, 1990–1990. – Т. 1. – 1990. – 348 с.
3. Винниченко В. Відродження нації : в 3 т. / В. Винниченко – К. : Видавництво політичної літератури України, 1990–1990. – Т. 3. – 1990. – 542 с.
4. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К. : Видавництво політичної літератури України, 1991. – 128 с.
5. Винниченко В. Лист В. Винниченка до клясово-несвідомої української інтелігенції // Нова доба. – Відень, 1920. – 8 с.

6. Винниченко В. Щоденник. : в 2 т. / В. Винниченко. – Едмонтон ; Нью-Йорк, 1980–1983. – Т. 1 : 1911–1920 pp. – 1980. – 500 с.

7. Салтовський О.І. Українська держава в поглядах та діях засновників Української Народної Республіки / О.І. Салтовський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : litopys.org.ua/salto/salt11.htm.

8. Шляхтун П. Теорія та історія політичної науки / П. Шляхтун [Електронний ресурс]. – Режим доступу : pnu.edu.ua/lebook/book/html/D/iplp_kspd_Shlahntun_Politologia/2800.html.

Анотація

Поцюрко О. Ю. Ідея української державності в поглядах В. Винниченка. – Стаття.

У статті розглянуто проблему української державності у поглядах В. Винниченка. Напередодні революції, перебуваючи в пошуку шляхів здобуття автономії для української держави, В. Винниченко виділяє три її основні «орієнтації»: «на руську ласку», «на німецький штик» та «на свої сили». Для працюючих класів, на відміну від української влади, як стверджував мислитель, побудова української державності сприймалася не як засіб збереження національної ідентичності та соціального визволення, а як проста заміна національної форми – синьо-біло-червоного прапора імперії на жовто-блакитний. Відродження української нації в національній сфері має йти в гармонії з соціальним визволенням. Головна проблема у створенні цієї нової української державності, як вважає В. Винниченко, – «наша бідність на творчих, організаційних та просто інтелігентних сил». Цю проблему, незважаючи на здобуття державності, Україна має і сьогодні.

Ключові слова: українська держава, автономність, нація, автономність, Володимир Винниченко.

Аннотация

Поцюрко О. Ю. Идея украинской государственности во взглядах В. Винниченко. – Статья.

В статье рассматривается проблема украинской государственности во взглядах В. Винниченко. Накануне революции, находясь в поиске путей получения автономии для украинского государства, В. Винниченко выделяет три ее основные «ориентации»: «на русскую ласку», «на немецкий штык» и «на свои силы». Для трудящихся классов, в отличие от украинской власти, как утверждал мыслитель, построение украинской государственности воспринималась не как средство сохранения национальной идентичности и социального освобождения, а как простая замена национальной формы – сине-бело-красного флага империи на желто-голубой. Возрождение украинской нации в национальной сфере должно идти в гармонии с социальным освобождением. Главная проблема в создании этой новой украинской государственности, как считает В. Винниченко, – «наша бедность на творческих, организационных и просто интеллигентных сил». Эту проблему, несмотря на получение государственности, Украина имеет и сегодня.

Ключевые слова: украинское государство, нация, автономность, Владимир Винниченко.

Summary

Potsyurko O. Y. The idea of ukrainian statehood views V. Vynnychenko. – Article.

The problem of the Ukrainian state in the views V. Vynnychenko. On the eve of the revolution, while finding ways to obtain autonomy for the Ukrainian state Viktor Vynnychenko identifies three main its «orientation»: «the rus favor», «the German bayonet» and «on themselves». For the working class, in contrast to the Ukrainian government, as claimed thinker construction of Ukrainian state perceived not as a means of preserving national identity and social liberation, but as a simple replacement of national forms – blue–white–red flag on Empire yellow and blue. The revival of the Ukrainian nation in the national sphere should go in harmony with social liberation. The main problem in creating this new Ukrainian state, according to V. Vynnychenko – «poverty in our creative, and just the organizational intelirentnyh forces». This problem despite gaining statehood Ukraine has today.

Key words: Ukrainian state, nation, autonomy, Vladimir Vynnychenko.